

1.

Izvjješće Markantuna de Dominisa 1602. godine

1. Opis izvješća

Izvjješće je napisano na dva preklopljena lista, tako da se dobiju četiri manja lista formata 20 x 27 cm. Postoji stara i nova folijacija. Stara je u gornjem desnom kutu i počinje folijem 245. Vidi se da je relacija bila u jednom drugom sklopu, a onda je stavljena zajedno s drugim relacijama senjskih biskupa. Kao najstarija poznata došla je na prvo mjesto. Prema novoj folijaciji u donjem desnom kutu počinje se brojem 1. Prema staroj folijaciji tekst ove relacije nalazi se na ff. 245r-248r, a prema novoj na ff. 1r-3r. Ovdje ćemo se služiti tom novom folijacijom, jer je ona napravljena nakon što su sve relacije stavljene zajedno. Foliji 3v-4r prazni su, a na f. 4v piše: *Relatio status Ecclesiae Segniën. et Modrussien.* Uz desni rub lista službena je bilješka Kongregacije: *Signin. Die XLIX Novembris presentata fuit per ipsumet olim episcopum Segniensem nunc translatum ad Ecclesiam Spalatensem.*

Non expedita quia Episcopus est translatus ad Ecclesiam Spalatensem.

Fuerat provisus de Ecclesia Signiensi de mense Augusti 1600 et prius vacaverat Ecclesia per quadriennium ita quod non indiget absolute.

Netko je plavom olovkom napisao velikim brojkama 1600, a druga je ruka preko zadnje ništice napisala brojku 2 (1602).

Prvi je list u donjem dijelu, po sredini, oštećen, pa se sada mjestimično ne vide sva slova, a ni neke riječi. Drugi je list manje oštećen i sve se može pročitati.

Cijelo izvješće objavio je T. A. Vanyò (str. 353-356).

2. Sadržaj izvješća

Markantun de Dominis odredbom je cara, kao patrona Senjske biskupije, u lipnju 1597. imenovan administratorom Senjske i Modruške biskupije. Tek kad je postalo jasno da njegov prethodnik, njegov stric Anton de Dominis, nije živ (nastradao pod Klisom 1596), imenovan je u kolovozu 1600. rezidencijalnim senjskim biskupom i posvećen u listopadu te godine. Od tada mu teče obveza da posjeti pragove apostolskih prvaka (*limina apostolorum*). Ni on sam nije bio siguran treba li kao senjski biskup izvješće slati svake treće godine, kao što čine dalmatinski biskupi ili svake četvrte, na što su obvezatni ugarski biskupi. Već prve godine biskupovanja započeo je vizitaciju biskupije, ali je zbog državnih poslova nije završio.

Senjska katedrala posvećena je Uznesenju Marijinu, ruševna je i postoji opasnost da padne. Od obrušavanja stropa stradao je dio kanoničkih klupa u svetištu. Glavni je oltar uz sam zid na vrhu svetišta. Na njemu se čuva Presveto. Ima šest zapuštenih pokrajnjih oltara, dvije sakristije, jednu za crkveno ruho, a drugu za arhiv i dragocjenosti, zatim krstionicu, orgulje i toranj s dobrim zvonima. Kaptol bi trebao imati dvanaest

kanonika s dostojanstvima: arhidakon, arhiprezbiter i primicer. Sada sav kler sačinjava šest svećenika, koji zajednički vode dušobrižništvo u župi, i četiri-pet klerika. Bogoslužje se obavlja staroslavenski. Kanonike bira kaptol, arhidakona senjska općina, a arhiprezbitera i primicera imenuje biskup. Od njihove nadarbine jedva bi se mogao prehraniti jedan svećenik. Uzrok neimaštine jest što je Senj izgubio obradivo područje, pa biskupija doseže zapravo samo do gradskih zidina. U unutrašnjosti postoje dvije ili tri pogranične utvrde koje priznaju duhovnu vlast senjskog biskupa. Biskupski prihodi jesu četiri ili pet barila vina i oko 200 dukata od riječke desetine. U Senju nema nikakve škole, a od redovnika tu su po dva do tri franjevca i dominikanca, te gostinjac Sv. Duha. U Senju je oko 400 ognjišta. Ljudi su vični oružju. Nešto reda biskup je uspio nametnuti, zato ga veoma mrze oni koji se zovu uskoci.

Modruška biskupija teško je nastradala od Turaka, ali preostalo je slobodno oko devet utvrda sa zbornim crkvama, u vlasti kneza Zrinjskog, Hrvata i heretika. Područje je obradivo i nastanjeno s oko 15 tisuća katolika i oko 60 svećenika, koji bogoslužje obavljaju na staroslavenskom jeziku. Svećenici su nepoučeni i neposlušni. Knez zadržava za sebe crkvenu desetinu i spori se s carem za patronat nad tom biskupijom, a moglo bi se dogoditi da se ona i odvoji od Senjske biskupije. Preko brda ima još nekoliko utvrda koje nemaju veze s biskupom. Sveta Stolica učinila bi veliko djelo kad bi nagovorila cara da se sjedini ta biskupija sa Senjskom biskupijom i da se od njezinih prihoda uzdržava biskup i kaptol. Osim toga potrebno bi bilo u Hrvatsku poslati apostolskog vizitatora, jer iako su prilike sada loše, lako bi se mogle popraviti.

3. Izvješće

(f. 1) *Relatio status Ecclesiarum Segniensis et Modrussiensis.*

Marcus Antonius de Dominis, sacrae theologiae doctor, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Segniensis et administrator episcopatus Modrussiensis, ut suo debito fungeretur officio, ad limina Sanctorum Apostolorum visitanda venit, suae administrationis, necnon illarum Ecclesiarum status rationem redditurus. Idem Marcus Antonius anno 1597. mense Junio factus est administrator dumtaxat tam Segniensis quam Modrussiensis Ecclesiarum, iussu et dispositione Sacrae Caesariae Maiestatis, illarum Ecclesiarum patroni, propterea quod incertum esset, vivusne an mortuus reperiretur Antonius episcopus¹, praecessor et patruelis praefati Marci Antonii. In pura administratione versatus est usque ad mensem Augusti anni iubilaei 1600. et rexit illas Ecclesias tamquam vicarius apostolicus per modum administrationis, quo to-

¹ Strica Markantunova, Antuna de Dominisa, car je 1591. imenovao senjskim biskupom nakon smrti Bonaventure iz Aquile (1576-1591). Bio je rapski kanonik, a tada je imao 35 godina. Papina potvrda došla je tek 1. listopada 1593. Zajedno s još nekim kanonicima i svećenicima, 1596. krenuo je na Klis s kršćanskom vojskom na čelu s Jurjem Lenkovićem. U borbama oko Klisa nestao je, ali sve do 1600. nije bilo sigurno je li živ ili nije. Te godine doneseni su u Senj ključevi grada Klisa, koje su kanonici sačuvali sve do danas.

to tempore non fuit in ulla obligatione visitandi limina, immo vero ne praecessores quidem per plures annos fuerunt in consuetudine ea visitandi. Postquam vero innotuit certa mors praecessoris, factus est plene episcopus extra curiam et consecratus mense Octobri eiusdem anni 1600, a quo tempore putat sibi triennale spatium currere visitandi limina, seu potius quadriennale, ut ceteris episcopis Ungaris.² Toto tempore, quo habuit curam harum Ecclesiarum tam administrator quam episcopus, fere perpetuo fuit impeditus negotiis publicis, etiam Sedis Apostolicae iussu. Primo tamen anno, postquam est creatus plene episcopus, visitavit dioecesim et coeperit ea ordinare et instituere, quae ad Dei gloriam et salutem animarum pertinent, sed pro graviorebus ad Aulas evocatus non potuit absolvere.

Ecclesia Segniensis est sub invocatione Deiparae Virginis in coelum assumptae, ruinosa prorsus et lapsui proxima, chori medietatem amisit ex ruinis fornicis; altare maius adhaeret parieti in capite capellae maioris, in eo servatur propria pyxide Sanctissimum sacramentum Eucharistiae. Sunt in eadem ecclesia alia sex altaria sordida, absque cultu et ornamentis.³ Duae sunt sacristiae, altera publica pro paramentis, vilibus nunc et laceris, et sacerdotalibus commodis; altera parvula et secretior, veluti scripturarum (f. 1v) quoddam archivium, argenti et si quid est pretiosius conservatione.⁴ Adest in ecclesia fons baptismatis, habet organum, sed pene corruptum, habet campanile satis amplum et altum cum bonis campanis.⁵ Capitulum duodecim canonicis constare deberet et tribus dignitatibus, quarum prima post episcopum est archidiaconus, secunda archipresbyter, tertia primicerius; nunc tamen totus ipsius clerus cum capitulo et dignitatibus constat sex sacerdotibus, *qui omnes in solidum curam animarum exercent*,⁶ et quattuor vel quinque clericulis; celebrant omnes lin-

² Još 1588. Senjska biskupija drži se sufraganom splitskog metropolita. Tada je biskupija imala samo deset svećenika (Archivio Segreto Vaticano, Fondo Pio, vol. 138, p. 3). Vidimo ovdje da Dominis računa s pravima i obvezama ugarskih biskupa. Nakon njega biskupija je de facto došla pod ostrogoskog metropolita.

³ U kaptolskim livelima nalazi se podatak koji potječe najvjerojatnije iz drugog dijela 16. stoljeća, a u katedrali spominje 13 oltara, tj. glavni oltar i sa svake strane po šest pokrajnjih oltara (M. BOGOVIĆ, Senjska katedrala u biskupskim izvješćima, SZ, 22, Senj, 1995, str. 84).

⁴ U vrijeme bombardiranja Senja 1943. nastradalo je svetište katedrale i jedna prostorija u dnu svetišta sa strane sakristije. Ona je zapravo ostatak jednog starog tornja koji se širenjem biskupske kurije našao u njoj. Kad je početkom 18. stoljeća svetište produljeno, došao je zid sve do toga tornja, pa su iz svetišta napravljena vrata u nj. U toj uskoj prostoriji čuvala se riznica katedrale sve do rušenja 1943. Možda ovdje Dominis tu prostoriju naziva drugom manjom sakristijom, jer u njegovo vrijeme još nije bila napravljena današnja druga sakristija.

⁵ Očito je da se ovdje ne misli na zvonik koji je ispred svetišta, nego na zvonik pred pročeljem, koji je ondje stajao sve do 1900. Donji dio zvonika ispred svetišta služio je do 1943. za čuvanje dragocjenosti. To je vjerojatno ta druga sakristija o kojoj govori Dominis.

⁶ Istaknuti tekst napisan je drugom (Dominisovom) rukom iznad retka.

gua Illyrica et in eadem lingua omnia divina officia peragunt.⁷ Canonici a capitulo eliguntur,⁸ archidiaconum eligit nobilium laicorum communitas,⁹ archipresbyter¹⁰ et primicerius ab episcopo eliguntur. Hanc antiquam consuetudinem adhuc retinent. Nullas prorsus habent praebendas, sed parvulas quasdam distributiones, quae omnes vix possint unum sacerdotem alere; ex oblationibus tamen utcunque se sustentant et missis defunctorum.¹¹ Inopiae huius causa est, quod Segnia sit civitas in Croatia in Adriatico littore, in ipso Turcarum confinio, ut propterea totum agrum amiserit, qui propter Turcarum incursiones omnino incolarum vacuus est et desertus. Hinc etiam fit, ut nulla sit Segniensis dioecesis, sed cum ipsis moeniis civitatis terminetur. Sunt tamen duae aut tres arces ad finium praesidia quae subsunt praelato Segniensi in spiritualibus.¹² Episcopus Segniensis nullos prorsus habet redditus certos praeter quattuor vel quinque cados vini seu barillas, sed eleemosynae fere nomine Archidux Serenissimus Ferdinandus pro suo, ut ipse asserit, libito decimas suas Fluminenses et stipendium ibidem ex suo vectigali episcopo Segniensi concedit, quae ad summum possunt pertinere ad 200 ducatos camerae, et nuper idem Serenissimus expresse significavit se velle haec repetere. Videat ergo Sanctissimus in confirmatione novi episcopi Segniensis, quos certos stabiles redditus habeat et num ista ab Archiduce confirmentur.¹³ In civitate Segniensi nulli sunt magistri, nullae puerorum scholae, sed summa ruditas et (f. 2r) barbaries. Duo sunt monasteria regularium seu potius hospitia, franciscanorum alterum de observantia, alterum dominicanorum, in quibus bini ternive fratres morantur, absque ulla regula aut disciplina. Est praeterea hospitalis olim ecclesia Sancti Spiritus, iam pene tota derelicta, absque ulla hospitalitate et laici reliquias parvulas reddituum quas habet absumunt. Civitas parva est sub dominio Caesaris, quatenus rex Ungariae est, propugnaculum adversus Turcas,

⁷ Ovdje nije jasno što znači "Illyrica lingua", je li to staroslavenski ili govorni hrvatski jezik. Obredi su se, naime, obavljali govornim jezikom, ali misa se služila staroslavenskim. Tek u 19. st. prevladat će i u misi govorni jezik (tzv. Ščavet) za sve dijelove koji se glasno mole u crkvi.

⁸ Senjski kaptol zamolio je kralja Ferdinanda da mu potvrdi izbor novih kanonika, navodeći da je to pravo zabilježeno u njihovoj knjizi privilegija. Dne 18. prosinca 1527. kralj Ferdinand potvrđuje to pravo (Kukuljević, *Listine*, 232. Tu je tekst na glagoljici. U KAS, I., 27 isti je tekst na latinskom).

⁹ Usp. izbor Ivana Mikulanića za senjskog arhidakona 1512. (KAS, I., 18).

¹⁰ Tim se pravom koristio Šimun Kožičić Benja kad je 1515. imenovao arhiepzbiterom Nikolu de Vitisa (KAS, I., 20-21).

¹¹ O tome v. *Knjiga zapisi* ("Livelli") u Kaptolskom arhivu u Senju (KAS), Knjige, br. 2. Glavnina podataka iz te knjige odnosi se upravo na vrijeme ovog biskupa.

¹² To su Otočac i Brinje, a povremeno je bio nastanjen i Brlog.

¹³ Senjski biskup Juraj Živković piše da je 1577. prihod te desetine dao u zakup Antonu Zanchiju na 4 godine pod uvjetom da mu godišnje daje 1000 lira (Mile MAGDIĆ, Petnaest isprava koje se čuvaju u arhivu senjskoga kaptola, VZA, III. /1901/, 1, str. 57-58).

propterea solum armorum exercitium in ea reperitur. Quadringentos ad summum habet focos et militiam valde insolentem; nuper tamen ad aliquam disciplinam est reducta, opera potissimum moderni episcopi, propter quod ad mortem illum oderunt ii qui vocatur Uscocchi.¹⁴

Modrussiensis Episcopatus non habet sedem, neque cathedralem, quia Modrusa civitas in ipso Turcarum confinio sita iam tota collapsa et desolata est¹⁵; sola parva arx ab exiguo praesidio detinetur. Bona tamen pars ipsius dioecesis adhuc bene culta et habitata manet cum novem oppidis seu castellis sub dominio temporali Comitis de Zrin, Crovatae haeretici.¹⁶ A paucis annis ordinarie adnexa fuit voluntate Imperatoris et consensu dicti Comitis administratio huius episcopatus Episcopatu Segniensi,¹⁷ numquam tamen facta fuit legitima unio et semper certant inter se Imperator et dictus Comes de iure patronatus huius Ecclesiae, ita ut facile contingere posset, ut separentur; immo vero praedictus Comes omnino habet animum non conferendi amplius illos redditus ulli episcopo, sed sibi retinendi pro expensis in praesidiis contra Turcas, et moderno episcopo noluit eos concedere, nisi imposita gravi pensioni munerum quorundam ad 200 pene scutos. Hi porro redditus consistunt in decimis et possunt conficere summam circiter sexcentorum scutorum. Praeterea ultra montes sunt (f. 2v) alia oppida adhuc Christianorum quinque aut sex, eiusdem dioecesis et fere sub eodem dominio, quae bona ex parte habent incolas haereticos et nullam communicationem cum episcopo, partim propter haeresim, partim propter interpositos montes Turcis grassatoribus plenos. In hac parte citramontali ad Mare Adriaticum pertingente incolae omnes sunt catholici et possunt conficere summam animarum ad quindecim millia. Et in singulis oppidis sunt fere ecclesiae collegiatae. Numerus sacerdotum omnium potest esse ad sexaginta, qui vivunt ex distributionibus, nam eo ipso, quo factus est sacerdos, participat quisque in suo oppido; omnes sunt Illyrici et omnia divina peragunt in lingua Illyrica.¹⁸ Hanc dioecesim visitavit episcopus modernus et in ea reperiit summam barbariem, nullamque pene subordinationem aut oboedientiam cum Sede Apostolica, nullam dependentiam a sacris canonibus et conciliis; etiam coeperat paulatim eos reducere, sed alterius erit absolvere.

¹⁴ Dominis je zbog tog neprijateljstva uskoka morao pobjeći iz Senja u Rim, gdje je i napisao ovu relaciju.

¹⁵ Modruš su Turci opljačkali i zapalili 1493. godine, prije nego će se na Křbavskom polju sukobiti s hrvatsko-ugarskom vojskom. Tada je iz Modruša otišao u Novi biskup Kristofor zajedno sa svojim kaptolom.

¹⁶ Juraj (Đuro) Zrinjski, sin sigetskog junaka, umro 1603. Tada je Novi još bio u frankopanskim rukama.

¹⁷ Još je 1569. senjski biskup Juraj Živković dobio u administraciju Modrušku biskupiju, a nakon njega administrirali su njome i ostali senjski biskupi.

¹⁸ Riječ je, dakako, o svećenicima glagoljašima i o staroslavenskom jeziku. Neke obrede oni su obavljali na govornom jeziku, koji se u romanskoj terminologiji također naziva "ilirski".

Utrique Ecclesiae optime consultum erit ad Dei gloriam et animarum salutem, si Sanctissimus Dominus Noster serio ageret cum Imperatore et Serenissimo Ferdinando, ut legitima fieret unio harum Ecclesiarum, excluso prorsus Comite haeretico et ablati ipsi ecclesiis omnibus, quas ipse occupat in Vinodolo, dioecesis Modrussiensis, quae sunt sine cura animarum, et satis bonos habent redditus, iisque episcopo aut capitulo applicandis, ex vectigali etiam Segniensi aliquid monetae capitulari attribueret, quo possent canonici sustentari et divinus cultus augeri. Ad quod perquam maxime prodesset etiam, si Sua Sanctitas visitatorem apostolicum eo destinaret, qui Croatiam conterminasque maritimas Austriacas regiones visitaret, quae ex defectu visitationum adeo (f. 3r) obsolverunt, ut divinus cultus totus pene sit collapsus, qui tamen facillimo negotio potest restitui.

Marcus Antonius olim episcopus Segniensis jam translatus ad ecclesiam Spalatensem.¹⁹

2.

Izvjeshće Vincentiusa Martene 1615. godine

1. Opis izvješća

Izvjeshće je napisano latinskim jezikom, dosta je čitljivo, a tekst nije oštećen. Sastoji se od 4 preklapljenja folija, što čini 8 listova i 16 stranica dimenzija 27,5 x 18,5 cm. Folijacija je stara i nova. Prema staroj nalazi se izvješće na ff. 258r-265r, a ff. 264r-265v prazni su; prema novoj pak folijaciji izvješće je na ff. 5r-12v, a prazni su 11v-12v. Na 12v bilješka je Kongregacije: *Relatio 6. quadriennii*. To je jedini dodatak napravljen u Rimu pa ne znamo kakva je reakcija bila na ovo izvješće. To bi bilo korisno znati, jer je upravo u to vrijeme vrhunac uskočke krize. Budući da je relacija datirana u Rimu, jasno je da ga Martena nije poslao preko opunomoćenika. Tekst je pisan na obje strane lista. Sudeći prema potpisu na kraju, vjerojatno je izvješće pisao sam Martena.

Cijelo izvješće objavio je T. A. Vanyo²⁰, a djelomično i M. Jačov.²¹

---

¹⁹ Dominis je svojom rukom stavio potpis. Rukopis potpisa razlikuje se od rukopisa teksta, što znači da sam tekst nije on pisao.

²⁰ *Relationes ad limina*, n. dj., 356-361.

²¹ *Spisi Tajnog vatikanskog arhiva*, n. dj., 29-30. U objavljenom dijelu izvješća nema spomena ni pravoslavaca ni Srba, ali se spominju "Morlakija" i uskoci, čime Jačov opravdava uvrštenje i ovoga izvješća u kontekst "istorije srpskog naroda".